

Trencar els murs entre l'escola i la resta del món

Ona Anglada Pujol, Pol de la Torre

Fotografia de [Marta Mas Girones](#)

Aquest article és fruit d'una sèrie de debats, i els autors volen agrair les contribucions i aportacions de tots els participants, sense els quals hagués estat impossible elaborar l'article: Mar Domingo, Clàudia del Santo Vilà, Alejandro Mendoza, Cesc Gomez, Mariona Lobo, Júlia Gutiérrez, David Rivilla, Isaac Caldach, Núria Comas, Maria del Carmen, Martí Manzano, Gotzi de Minyons Escoltes i el suport de la càtedra Re|Generation, el Consell de la Joventut de Barcelona i Miquel Àngel Essomba.

Si fem l'exercici d'obrir un diari qualsevol, un dia qualsevol d'una setmana qualsevol, ens adonarem que podem trobar notícies de tot tipus: la polèmica del dia, conflictes bèl·lics que pensem que són llunyans (però que no ho són tant), dades econòmiques que costen d'entendre però que en el fons sabem que no són molt positives... Però el que segur que ens serà molt difícil de trobar és alguna notícia relacionada amb el noble art d'educar. De fet, les poques notícies que hi trobarem actualment sobre educació en el context català parlaran sobre sectors reaccionaris manipulant el debat públic educatiu per transmetre el seu missatge excloent i l'enèsima innovació educativa amb intencions clarscures.

El debat públic sobre educació sembla que es troba encallat en repetir una sèrie de

propostes “innovadores”: propostes que ofereixen solucions immediates i fàcils, gairebé màgiques. En canvi, sembla més difícil trobar reflexions pausades i profundes, capaces d’abordar el problema amb una visió àmplia i comunitària. Aquesta “innovació” de la qual en sentim tant a parlar acostuma a ser una nova metodologia aplicada a un únic centre: però quin recorregut i continuïtat pot tenir? Quin impacte té en la comunitat? És una solució màgica que es pugui traslladar a totes les realitats socials i culturals del nostre territori?

Afortunadament, el món educatiu i els seus debats són més complexos que això. I és que el model educatiu català presenta moltes escletxes: un infrafinançament causat per unes retallades pressupostàries, accentuació de les desigualtats estructurals, menysteniment de les diverses formes d’educació no formal, etc. Unes escletxes que la pandèmia no només ha agreujat sinó que les ha posat a la palestra per poder debatre de forma pública. En aquest debat públic les joves tenim un paper fonamental, no només com a ciutadanes, sinó com a estudiants d’instituts i universitats i participants dels diferents moviments d’educació en el lleure i, per tant, pilars fonamentals de l’educació del país.

Hem d’afrontar els desafiaments educatius amb una visió transformadora i valenta, sacsejar creences molt arrelades i qüestionar inèrcies i funcionaments heretats. Tot i que en cap cas es tracta de glorificar la pandèmia, que ha agreujat les desigualtats socials de moltes famílies i ha impactat greument en l’àmbit educatiu, la Covid-19 ens ha forçat a trencar amb alguns plantejaments que semblaven immutables. Posem per cas l’exemple barceloní dels espais i equipaments municipals que es van posar a la disposició dels centres escolars per tal d’utilitzar-los com a espais educatius: jardins, places, museus, centres cívics... És a dir, es va produir trencament de l’espai hermètic de les quatre parets de l’escola, de manera que es van descobrir noves maneres de compartir l’espai públic. De fet, l’educació en el lleure ja fa temps que comparteix l’espai públic. I si eixemplem la mirada i identifiquem què fan tots els agents implicats en l’educació? I si ens plantejem altres trajectòries educatives que van més enllà de l’escola-institut-universitat? Què ens estem perdent? I sobretot, quins aprenentatges ens poden oferir aquests actors que no estem escoltant?

A continuació, presentem tres reptes del món educatiu que són fruit d’una sèrie de debats amb persones joves implicades en l’educació. Són tres problemàtiques de moltes que enfronta el món educatiu, però que tampoc poden abordar-se de forma aïllada. La pobresa, les desigualtats territorials, el racisme, la bretxa digital... Tots aquests aspectes poden impactar la vida d’un alumne del nostre sistema educatiu. De fet, en aquest monogràfic s’aborden aquestes i altres problemàtiques, i totes elles s’han de treballar conjuntament per tal que hi pugui haver una millora substancial en els nostres models educatius.

Els tres reptes que es presenten en aquest article són: les desigualtats d’oportunitats i la incursió de la ideologia neoliberal a l’escola; la falta de connexió entre l’escola, el territori, la comunitat i l’educació no formal i, finalment, la necessitat d’un replantejament de l’educació per la salut.

(Des)igualtat d'oportunitats i neoliberalisme

L'Anuari 2020 de la Fundació Bofill [1] alerta d'una sèrie de condicionants que dificulten la millora i igualtat d'oportunitats educatives: l'elevada taxa de risc de pobresa menor de 16 anys (al 31,1% l'any 2019); la segregació escolar; la bretxa digital i les desigualtats d'accés al lleure educatiu. A més a més, cal sumar-hi les conseqüències de les polítiques d'austeritat i de retallades: la despesa pública en educació a Catalunya és molt baixa, ja que destina només un 3,6% del PIB a educació, per sota la mitjana espanyola (4,3%) i la de la Unió Europea (4,5%).

Paral·lelament a aquest infrafinançament, el model i la lògica neoliberal ha penetrat al món educatiu i ha aconseguit conceptualitzar l'ensenyament com una indústria al servei del mercat. Això ha comportat que imperi una visió individualista en lloc d'una perspectiva comunitària. L'alumne es concep com un client dels serveis educatius, i el propòsit del seu recorregut educatiu és convertir-lo en "la millor versió de si mateix" i sobretot, en un subjecte productiu, preparat per les necessitats del mercat laboral. Alhora, això produeix que qualsevol desigualtat social o econòmica es tracti com una falta de capacitats individuals de l'alumne, i no com un problema sistèmic.

L'alumne es concep com un client dels serveis educatius, i el propòsit del seu recorregut educatiu és convertir-lo en "la millor versió de si mateix" i, sobretot, en un subjecte productiu

En primer lloc, és fonamental revertir les retallades i augmentar la dotació de recursos per l'educació pública, en tots els seus estadis, i també per l'educació en el lleure. Les desigualtats educatives també es produeixen fora del centre escolar, i moltes famílies en situació de pobresa o en risc d'exclusió social tenen dificultats d'accés a l'educació en el lleure. L'educació en el lleure és un agent educador fonamental en el recorregut comunitari i vivencial de qualsevol infant o adolescent. Per tant, quan pensem en una millor dotació de recursos també cal tenir en compte l'educació en el lleure, facilitant que puguin dur a terme la seva activitat, aportant recursos i facilitant l'accés a equipaments municipals.

En segon lloc, s'han de destinar més recursos a aquells centres educatius que tinguin més alumnat en situacions de complexitat social i evitar la segregació escolar o escoles *ghetto*. El Pacte contra la segregació escolar a Catalunya [2] posa de manifest les diferències de composició social entre centres d'una mateixa localitat, i la vulneració del dret a l'educació en igualtat de condicions que això suposa. Per tant, l'assignació de recursos ha d'anar lligada a les necessitats de cada centre, paral·lelament a la implementació d'altres mesures transversals per pal·liar desigualtats socials, en l'àmbit de l'habitatge, urbanístic, de salut, mobilitat...

En tercer lloc, els centres educatius haurien de tenir més autonomia a l'hora de gestionar

aquests recursos. Cada centre coneix la realitat social del seu alumnat, i descentralitzant aquesta gestió, pot invertir els recursos de la manera que consideri més adient. Els centres podrien iniciar i consolidar projectes educatius que fessin front a totes les desigualtats socials i situacions de complexitat de la seva comunitat. Una mesura que podrien implementar aquests centres seria comptar amb plantilles multidisciplinàries amb professionals de l'àmbit social (com per exemple, educadors i educadores socials) i de la salut (per exemple, psicòlegs i psicòlogues). Cal tenir en compte, però, que aquesta major autonomia i descentralització dels recursos en cap cas hauria de suposar un augment de la càrrega burocràtica i de gestió, a la qual molts professionals de centres educatius ja han de fer front.

Finalment, també s'han de destinar recursos en formació als equips directius dels centres i al professorat en matèria de diversitat i d'inclusió. Ha de ser una formació contínua, que per una banda, permeti dotar d'eines al professorat per garantir que les aules siguin espais segurs i inclusius; i per l'altra banda, perquè els centres puguin elaborar protocols i plans per gestionar les situacions de desigualtat i complexitat social.

Escola, territori i comunitat

Amb aquesta visió tan enfocada a la productivitat, és lògic que es menystingui la importància de l'educació en el lleure, o de qualsevol activitat no curricular i dels aprenentatges informals i comunitaris que un infant o adolescent pot fer al llarg de la seva vida fora de l'escola. L'educació formal està molt desconnectada del que passa al seu voltant: al barri, a les entitats i associacions del poble, als equipaments culturals o esportius. Un fet que encaixa completament amb un projecte educatiu neoliberal -que al final del dia vol aïllar les persones i fomentar l'individualisme- però que des d'una perspectiva comunitària que vol posar les cures al centre de la vida hauria de ser impensable.

Malauradament, el fantasma del neoliberalisme no s'ha limitat a actuar sobre el projecte pedagògic, que ja és greu. No són poques les veus que, amagant-se darrere el dret de les famílies de triar en quines conviccions morals volen educar el seu fill, posen sobre la taula la suposada necessitat d'una educació despolititzada, neutra en la seva dimensió moral. Una proposta educativa que no hauria de ser volguda, atès que una educació buida de valors no pot ser una eina de transformació social, ni és possible, ja que és innegable que els continguts d'algunes àrees com les ciències socials o els àmbits culturals tenen una càrrega i una interpretació eminentment política.

Tot i així, estem veient com en algunes àrees de l'Estat Espanyol, com a la Regió de Múrcia, s'estan materialitzant propostes que van encaminades en aquesta direcció. Un exemple és el PIN Parental, un mecanisme pel qual es fa necessari que la família d'un estudiant l'autoritzi de forma individual per participar en activitats complementàries com tallers de sexualitat que aborden aspectes sobre com haurien de ser les relacions saludables, la realitat del col·lectiu LGTBI+ o activitats que promouen l'admiració cap a la diversitat cultural, per posar diversos exemples. En poques paraules, es permet que les famílies

neguin als seus fills accedir a l'educació en valors.

Davant d'aquest conflicte la solució és clara: cal trencar els murs entre l'escola i la resta del món. No és una solució pas senzilla, però a priori s'hauria de materialitzar de dues maneres. La primera és trencar amb la visió de l'escola com a equipament. És obvi que durant els matins d'entre setmana els edificis de les escoles i instituts estaran ocupats per les activitats d'educació formal que corresponen, però és paradoxal veure com durant la resta de franges horàries resten buits mentre els moviments d'educació en el lleure i la cultura popular reclamen locals per poder dur la seva tasca de forma adequada. El fet que en un mateix edifici puguin passar activitats tan disperses com una classe sobre equacions de segon grau i una assemblea de la colla de diables del barri per preparar el correfoc de festa major converteix l'escola-equipament en un punt de dinamització de la vida al barri i en un símbol de la comunitat.

L'educació formal està molt desconnectada del que passa al seu voltant: al barri, a les entitats i associacions del poble, als equipaments culturals o esportius. Aquest fet encaixa completament amb un projecte educatiu neoliberal

L'altra manera és consensuar entre els diversos agents educatius (professorat, estudiantat, famílies, esplais, agrupaments escoltes, cultura popular...) un Projecte Educatiu d'Entorn, que marqui línies comunes sobre la tasca pedagògica i estableixi estratègies de col·laboració entre aquests agents. Aquesta última proposta s'està materialitzant tant en realitats rurals, on el fet de tenir només una escola, una entitat d'educació en el lleure i alguna entitat cultural facilita el contacte permanent i l'elaboració d'estratègies comunes, com en realitats urbanes com Barcelona, Sant Boi o Tarragona, on eines com el Passaport Edunauta ajuden a reconèixer els aprenentatges de l'educació no formal mentre es connecten amb l'experiència de l'estudiantat al món educatiu formal, o el Passaport UPF, un nou instrument del model educatiu EDvolució de la UPF que també vol recollir totes les experiències de la trajectòria universitària.

L'educació per la salut: més complex que fer exercici

En el sistema educatiu, la salut està fortament lligada a l'assignatura d'Educació Física, i per tant, relegada únicament a tractar temes d'esport, activitat física i alimentació. La pandèmia ens ha fet situar al centre del debat la salut, també entre infants i adolescents, però ara és necessari repensar quina dimensió ha de tenir la salut en els recorreguts educatius. Com (re)definim la salut i com la treballem a l'escola? Com abordem els problemes de salut mental entre les persones joves? Una vegada més, la pandèmia ha empitjorat els problemes de salut mental de la joventut, i els recursos per abordar-ho (dins i fora de l'escola) segueixen essent escassos [3].

El gruix de la intervenció en salut que es fa als centres educatius es troba concentrat a l'assignatura d'Educació Física, una assignatura amb moltes mancances i que requereix un replantejament urgent. Primer, perquè no tracta el tema de salut amb una perspectiva àmplia, sinó que es limita a promoure un tipus d'activitat física i esportiva determinada. En segon lloc, perquè està impartida de tal manera que perpetua i fomenta inseguretats corporals. L'assignatura és discriminatòria per molts alumnes, com per exemple aquells que formen part del col·lectiu LGBTI+ o que tenen cossos no-normatius. I en tercer lloc, l'oferta esportiva que es promou també és molt restringida. Obrir l'assignatura a altres esports és també treballar per la diversitat i la inclusió.

Posem per cas l'alumnat d'origen migrant, que practica altres esports que van més enllà del futbol o del bàsquet, i que de forma sistemàtica s'ignora el valor que pugui tenir la seva pràctica esportiva. A Barcelona hi ha el cas recent de la Primera Lliga de Criquet femení, que és un esport molt popular a Pakistan i altres països asiàtics, i a falta d'una institució o estructura que ho promogui, una sèrie de noies joves s'han unit per crear i reivindicar la pràctica d'aquest esport [4].

Aquesta experiència pot servir-nos com a pista i com a guia de quina manera podríem diversificar l'esport que treballem a l'aula i valorar esports d'altres cultures. La transformació de l'assignatura d'Educació Física ha d'anar acompanyada d'una transformació dels espais, com per exemple, dels patis de les escoles i instituts. Per dur a terme aquest canvi cal una implicació de tot el centre, professorat i alumnat, i garantir que es treballa per aconseguir espais segurs i accessibles per tots els col·lectius.

En aquesta línia, també cal assegurar que els centres educatius siguin percebuts com a segurs per l'alumnat amb problemes de salut mental. Per una banda, fan falta professionals de la salut mental als centres per poder ajudar a detectar, acompanyar i treballar totes aquestes problemàtiques, i per l'altra, anar amb compte amb les càrregues de treball a l'aula i les pressions que pugui generar en l'alumnat, moltes vegades desencadenant de situacions d'angoixa o depressió.

També és fonamental generar programes de formació continuada obligatòria pels diferents agents educatius. Han de ser programes que treballin la salut però amb una perspectiva àmplia i comunitària, amb coneixement de les realitats i necessitats de l'alumnat de cada centre. En paral·lel, s'han de generar projectes educatius que estiguin enllaçats amb els projectes de salut comunitaris i treballar conjuntament amb els professionals de la salut de l'entorn (per exemple, Centres d'Atenció Primària del poble o del barri).

Els centres escolars han de ser agents que fomentin una visió comunitària i transformadora de la salut. Cal crear espais segurs per a tot l'alumnat

En definitiva, els centres escolars han de ser agents que fomentin una visió comunitària i

transformadora de la salut, acompanyats d'altres agents i professionals de proximitat. S'han de crear espais segurs per a tot l'alumnat en lloc de perpetuar inseguretats corporals. I finalment, s'ha de trencar l'estigma associat als problemes de salut mental a la vegada que es garanteix que hi ha una prevenció i un acompanyament per tot l'alumnat amb problemes de salut mental.

Conclusió

Tothom haurà sentit alguna vegada aquell proverbi africà que diu allò de "per educar a un infant cal la tribu sencera". Després d'aquest repàs per uns quants dels grans reptes als que s'enfronta el món educatiu, no podem fer un altre cosa que corroborar-ho. Contràriament al que es pensa des de certes fundacions promogudes pel món empresarial que es dediquen a fer d'altaveu de discursos pedagògics neoliberals i individualistes, la clau perquè l'educació tingui èxit no és repensar l'espai d'un aula com si fos una oficina o menystenir continguts perquè no són útils pel mercat capitalista, d'entre molts altres tòpics. La clau perquè l'educació tingui èxit és la gent.

És la gent perquè només amb la seva implicació els centres educatius poden passar de ser un lloc de pas a un lloc que acull múltiples realitats presents al territori, connectant projectes comunitaris i arrelant a infants i joves als seus barris i pobles. És la gent perquè sense ella, sense que als espais educatius es pugui veure la diversitat de persones que componen aquest ens anomenat "la gent", els espais educatius queden mancats de referents i es condemna a milers d'infants i joves dissidents amb la norma a no tenir referents en els que veure's reflectits i a entrar en dinàmiques insalubres per no encaixar en uns cànons que se'ls queden petits. És la gent perquè només la gent, conscienciada de la importància que té l'educació per la vida de les persones, és capaç de redistribuir els recursos per tal que cap infant ni cap jove es quedi sense anar a l'esplai o al cau, sense comprar llibres de text o sense seguir estudiant, perquè ningú quedi enrere.

Si seguim apostant per una educació sense la seva gent, una educació individualista i cada dia més propera a les exigències del mercat laboral, acabarem arribant a una societat grisa i col·lapsada, on les cures les seguiran assumint els mateixos col·lectius de sempre i on el poble i el barri no seran res més que límits geogràfics i administratius. No serà avui ni d'aquí a una setmana, perquè l'educació és de ritmes més aviat lents, però ens dirigim cap allà.

Lluny de mirar-nos aquest escenari amb resignació i impotència, no són poques les accions que poden fer per enfortir la mirada comunitària dins el món educatiu. Cadascú dins les seves possibilitats pot aportar un granet de sorra, com per exemple apropant-nos a l'esplai del barri i preguntant-los-hi si necessites alguna cosa, donar a la biblioteca escolar aquells llibres que creiem que algú altre els pot fer millor ús o reforçar les diverses organitzacions de la comunitat educativa per tal de ser més persones les que pressionen a les institucions públiques per redreçar les polítiques educatives i que ens portin cap a millor port. El que faci falta per una educació des de i per la comunitat, perquè ens hi va la vida.

REFERÈNCIES

- 1 — Coll, C. i Albaigés, B. (2021). *Anuari 2020. L'estat de l'educació a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. [Disponible en línia](#).
- 2 — Síndic de Greuges (2019). *Pacte contra la segregació escolar a Catalunya. Un compromís per a l'èxit educatiu*. [Disponible en línia](#).
- 3 — Borrell, L. (2021). La pandèmia aguditza els problemes de salut mental en els joves: «Aquest any ha estat un dels pitjors». *El Diari de l'Educació*. Article publicat el 13 de maig de 2021. [Disponible en línia](#).
- 4 — López, H. (2018). Criquet per a totes. *El Periódico*. Article publicat el 19 d'abril de 2018. [Disponible en línia](#).

Ona Anglada Pujol

Ona Anglada Pujol és investigadora predoctoral al grup de recerca MEDIUM del Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra. És graduada en Comunicació Audiovisual (UPF, 2016) i màster en Investigació en Comunicació Social (UPF, 2019). Els seus interessos de recerca giren al voltant de les pràctiques d'escriptura de *fan fiction* del fandom de youtubers, els estudis de gènere i queer i les celebrities. És co-creadora i guionista de la sèrie de televisió *Les de l'hoquei* (TV3 i Netflix, 2019-2020). Actualment és presidenta d'Amnistia Internacional Catalunya.

Pol de la Torre

Pol de la Torre Moral és estudiant d'Educació Social a la Universitat de Barcelona. Milita al món de l'educació en el lleure de base voluntària, a través de l'esplai Pa amb Tomàquet del Papiol i al moviment estudiantil mitjançant l'Assemblea d'Estudiants de Mundet. Actualment és membre de l'Equip General del Sector Baix Llobregat d'Esplais Catalans i treballador precaritzat del sector del lleure.